

KORUMACILIK DÖNEMİ İKTİSAT POLİTİKALARI (1930-1932): CUMHURİYET GAZETESİ ÖRNEĞİ

Muhammet Furkan MESTAN¹

Özet

1929 Ekonomik Krizi birçok ülkenin iktisat politikalarında köklü değişikliğe yol açmıştır. Bu ülkelere Türkiye de dâhildir. 1930 yılına kadar açık ekonomi politikaları izleyen Türkiye, 1930 yılından itibaren iktisat politikalarında radikal değişikliğe gitmiştir. Bu makalede; açık ekonomiden, devlet eliyle sanayileşmeye geçişteki “korumacılık dönemi” Cumhuriyet Gazetesi özelinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İktisat Politikası, Büyük Buhran, Türkiye Ekonomisi.

ECONOMIC POLICIES OF PROTECTIONISM PERIOD (1930-1932): THE CASE OF CUMHURİYET NEWSPAPER

Abstract

Economic crisis in the 1929 caused a breakthrough change on the economic policies of many countries, and Turkey was the one of them. Turkey which implemented open economic policies until 1930 made radical changes on its economic polies since 1930. Protectionism period on the transformation of Turkish economy from open economy to statist industrialization was analysed specific to Cumhuriyet newspaper.

Keywords: Economic Policy, Great Depression, Turkish Economy

Giriş

Kuruluş yıllarında “liberal” politikalarla kalkınmayı hedefleyen Türkiye, istediği hedeflere ulaşamamış ve 1929 Büyük Buhran’dan diğer batılı ülkelerle birlikte ekonomik olarak oldukça kötü etkilenmiştir. (BACAKSIZ & UYSAL, 2019, s. 20). 1908’de İttihat ve Terakki’nin getirdiği, 1923’te Millicilerin benimsediği iktisat modeli, 1929 kriziyle yön değiştirmiş, yerli sermayedarlar yaratma politikası yerini devlet yatırımlarına bırakmıştır.

Bu doğrultuda 1930’lu yıllarda iktisat politikası açısından iki belirleyici özellik vardır; Korumacılık ve Devletçilik. (BORATAV, 2003, s. 59). 1930-1932 yıllarını korumacılık yılları olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu dönem devletçiliğe geçişi yansıtmaktadır, devletçiliğin henüz uygulanmaya başlamadığı yıllardır. (EROĞLU, 2007, s. 64).

Bu çalışmada bizim amacımız ise korumacılık yıllarını (1930-1932), Cumhuriyet Gazetesi’nin bu dönemdeki haberleri ışığında iktisat politikalarını incelemektir.

Buhran

Birinci Dünya Savaşı devletlerin ekonomisini küresel açıdan tahrip etmiştir. Savaştan galip çıkan devletlerin, mağlup devletlere ağır anlaşma şartları sunması sonucu 1921 krizini ortaya çıkarmıştır. 1922-1929 yılları arasında durgunlukla beraber bazı iyimser rakamlar görülse de; 1929 yılına doğru sanayi alanında üretim düşmeye başlamış ve işsizlik artmıştır. Beraberinde bu olumsuzluklardan para piyasaları da etkilenmiş, hisse senetleri fiyatları düşmüş ve Wall Street Borsası çökmüştür. (EZER, 2010, s. 429).

Büyük Buhran, sınai fiyatlardan daha çok hammadde fiyatlarını etkilemiştir. Düşen bu fiyatlar neticesinde dünya ülkeleri açık ekonomi politikalarını geride bırakmış yerine büyük gümrük duvarları

¹ ÇOMÜ, İktisat Politikası Yüksek Lisans Öğrencisi, mestan206@gmail.com

örmeye başlamışlardır. (BORATAV, 2003). Dünyada liberal serbest piyasa ekonomisine olan güvenin azalması, devletlerin piyasadaki rolünün artmasının önünü açmıştır. (ŞİMŞEK, 2016, s. 8). Türkiye'nin de bu durum neticesinde bu yıllarda en büyük amacı ekonomide mevcut durumu korumaktır. İthalat ve ihracatın sekteye uğradığı bu yıllarda halkı yerli malı kullanmaya yönlendirme politikası izlemektedir. “*Vatandaş Yerli Malı Kullanmağı Unutma!*” (Cumhuriyet, 24 Haziran 1930)

“...mahsul maliyet fiyatından fazla para etmezse çiftçide dahi ekış heves ve gayreti azalacağı malumdur. ...” (Cumhuriyet, 24 Haziran 1930)

24 Haziran 1930 yılında Yunus Nadi'nin Cumhuriyet gazetesinde yazdığı köşe yazısında buğday fiyatlarının düşmesi üzerine değinmiştir. Mahsulün iyi olması fakat buğday fiyatlarının düşmesi çiftçinin şevkini kırarak ve sonraki seneler için üretimin azalacağı konusuna değinmektedir. 1929 Buhranı tarım ürünlerini de kötü etkilemiştir. Yunus Nadi nitekim bu öngörüsünde haklı çıkmış sonraki yıllarda ekmek kıtlığı meydana gelmiş ve fiyatları artmaya başlamıştır. “*Şehirde ekmek kıtlığı dün de devam etti. Bazı fırınlarda tehacümden camlar kırıldı, elbiseleri yırtılanlar oldu*” (Cumhuriyet, 13 Haziran 1932) “*Ekmek nerhi 9,5 francala on üç kuruşa çıkarıldı*” (Cumhuriyet, 14 Haziran 1932). Buhran yıllarında halk hayatın pahalı olmasından şikâyetçi ve devlet yöneticilerinin ekonomiye bir çare bulmasını beklemektedir. “*Hayat neye pahalı, iktisadiyatımız neye karışık, diye kendi kendimize söylenir dururuz!*” (Cumhuriyet, 3 Mayıs 1930). Mustafa Kemal Atatürk, halkın ekonomik durumunu yerinde gözlemlemek istemiş ve bir yurt gezisine çıkmıştır. “*Reisicumhur Hz. Halkın ihtiyaç ve temayüllerini yerinde tetkik edecekler.*” (Cumhuriyet, 4 Teşrinisani 1930). “*Millet dertlerini Gazi'ye döküyor.*” (Cumhuriyet, 9 Kânunuevvel 1930). Fakat Mustafa Kemal Atatürk bu gezide çok şikâyet duyması O'nu üzmüş ve Hasan Rıza Soyak'a şu sözleri söylemiş:

“*Bunaliyorum çocuk, büyük bir ıstırap içinde bunaliyorum*” dedi. “*Görüyorsun ya, her gittiğimiz yerde mütemadiyen dert, şikâyet dinliyoruz. Her taraf derin bir yokluk, maddi, manevi bir perişanlık içinde. Ferahlatıcı pek az şeye rastlıyoruz...*” (SOYAK, 2014)

Halkın bu ekonomik vaziyetinden kurtulması için çözümler aranmaya başlanmış ve ekonomik krizin etkilerinden kurtulmak için yabancı sermayenin ülkeye girmesinin krizin etkilerini bir nebze kıracağı düşünülmüştür. “*Memleket iktisadiyatımızı yükseltmek, istihsalatımızı artırmak için mutlaka ecnebi sermayesine muhtacız.*” (Cumhuriyet, 4 Mayıs 1930). Habip Edip'in yazdığı köşe yazısında ilk hedef olarak ülke içindeki imkânlarımızdan istifade etmemiz gerektiği ve bunların yetersiz kaldığı için dışarıdan gelecek sermayeye ihtiyacımız olduğu vurgulanmaktadır. Fakat kriz sermayenin dünyada dolaşımını da etkilemiş bu hedefe ulaşmak kolay olmamıştır.

Serbest piyasaya güvenin azalması ve devletlerin piyasada etkinliğinin artmasıyla Türkiye'de de planlı ekonomiye geçiş başlamış bu noktada 22 Mayıs 1930'da İktisat Programı Metni yayınlanmıştır. (Cumhuriyet, 22 Mayıs 1930). Ayrıca 1929 yılında kurulan Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti de ekonomik hayatımızda önemli rol oynamıştır. Her yıl on beşer gün süren yerli malı haftaları düzenlemiş, halka yerli malı kullanması hakkında propaganda yapmış, Türk sanayimizi tanıtmak için yabancı sergilere katılmıştır. (EZER, 2010, s. 431). “*VATANDAŞ! YERLİ MALI KULLANMAK TÜRK ÇİFTÇİSİNİ VE TÜRK İŞÇİSİNİ DÜŞÜNMEK DEMEKTİR!*” “*Tasarruf haftasının ikinci günü parlak geçti.*” (Cumhuriyet, 14 Kânunuevvel 1930). Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin yürüttüğü bu kampanyalardaki amaç yerli sanayinin kurulması için sermaye birikimini tasarruflarla finanse etmek ve ülkede içinde olmayan sanayi mallarının ise tüketim ihtiyacı mümkün olabildiğince yerli kaynaklardan sağlamaya çalışmaktır. (DUMAN, 1992, s. 134).

Hükümetin Buhran yıllarında; denk bütçe ve dış ticaret fazlası verme hedefleri vardır. (ÖZÇELİK & TUNCER, 2007, s. 260). Bu hedefler doğrultusunda 1930-1932 yıllarının devletçiliğin ekonomide tam olarak etkisini göstermediği korumacılık yılları olduğunu söylemek mümkündür. Bu yıllardaki ekonomik bağımsız aslında milli bağımsızlık ilkesinin en önemli faktörüdür. Uygulanan iktisat politikaları ve amaçları ekonomik bağımsızlığı yani milli bağımsızlığı sağlamlaştırmak amacı ile

uygulanmıştır. Fakat uygulanan bu ekonomi politikaları ve cemiyetlerin yürüttüğü kampanyalar yeterli kalmamış ve hükümet yeni arayışlara girmiştir. Başvekil İsmet İnönü, Meclis'te yaptığı konuşmada Türk lirasının Dünya piyasasında değerini koruması gerektiğini vurgulamış ve yabancı raporlarında etkisiyle Merkez Bankası kurulmasına karar verilmiştir.

Merkez Bankası

“Şimdiki tedbirler menfi ve tahdidi tedbirlerdir. Asıl iş bundan sonra başlayacaktır.” (Cumhuriyet, 13 Mayıs 1930). Türk lirası hakkında yayımlanan bu habere göre alınan tedbirlerin yeterleri olmadığı, paramızın uluslararası piyasalarda değerini artırmak için yeni tedbirlerin gerekli olduğu vurgulanmıştır. *“Milli paranın kudretini ve milletin beynelmilel buhrana karşı yüksek varlığının esaslarını masun bulundurmamak başlıca gayemizdir. Gazi Mustafa Kemal”* (Cumhuriyet, 2 Teşrinisani 1931).

Devlet Bankası kurulması düşüncesi aslında Osmanlı döneminde de mevcuttur. 1856'da böyle bir düşünce sonucunda Bank-ı Osmani adıyla devlet bankası kurulmuştur. Bu banka daha sonra Bank-ı Osmani Şahane ismini almıştır. Fakat 1875'da bu banka devlet bütçesi üzerinde denetim yetkisi elde edince devlet bankası özelliğini bir nevi yitirmiş yerini dış borçların ödenmesinin kontrolünü ele almanın güvencesine bırakmıştır. Daha sonraları Duyun-u Umumiye'nin bankerlik görevini üstlenmiş, Osmanlı Devleti'nde yabancı ülkelerin siyasi ve ekonomik hayata müdahale ve dış denetim mekanizması aracına dönüşmüştür. Bu nedenlerle 1918 yılında sermayesi Osmanlı Devleti'ne ait olan Osmanlı İtibar-i Milli Bankası kurulmuştur. 30 yıl süreli kurulan bu banka; ticari bankacılık işlemlerini yapmaya ve bunların yanında demiryolu, karayolu, havayolu, kanallar, limanlar ve diğer bayındırlık işlerini yapmaya da yetkili kılınmıştır. Fakat çok uzun süre ayakta kalamamış 1927 yılında İş Bankası ile birleştirilmiştir. (KAZDAĞLI, 1996, s. 30)

İzmir İktisat Kongresi'nde merkez bankası kurulması yönünde büyük istekler gelmiş, sonrasında İş Bankası, Sanayi ve Maadin Bankası, Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Fakat bu bankaların da yeterli kalmaması ve yabancı iktisatçıların da önerileri ve temennileri Merkez Bankası'nın kurulmasının önünü açmıştır. 12-17 Ağustos 1930 günlerinde peyderpey Cumhuriyet Gazetesi'nde yayımlanan Müller Raporu; Türkiye'nin para politikası üzerinde de incelemelerde bulunmuş ve Merkez Bankası kurulması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Türkiye üzerinde iki tane hedef belirlemiştir; denk bütçe ve genişletilmiş ekonomi. (ERSAL, 2015, s. 488)

“Maliye Vekili mühim bir nutuk irat etti Yeni seneye İktisat Programı ve Devlet Bankası ile giriyoruz” (Cumhuriyet, 18 Mayıs 1930).

1715 sayılı ilk Merkez Bankası Kanunu çıkarıldı ve Merkez Bankası Anonim Şirket olarak kurulmuştur. Bu kanuna göre hazinenin sermaye payı %15 olarak sınırlandırılmıştır. Hazinenin payının az olması hükümetlerin popülist politikalarının, Merkez Bankasının para politikasını etkilememesidir. (EROĞLU, 2007, s. 68).

Şimendifer Politikası

Demiryolu Politikası, Cumhuriyet Dönemi politikalarının ana hatlarından birini oluşturur. Mustafa Kemal Atatürk'ün ; *“Demiryolları; bir ülkeyi medeniyet ve refah nurlarıyla aydınlatan kutsal bir meşaledir. Cumhuriyetin ilk senelerinden beri, dikkatle, ısrarla üzerinde durduğumuz demiryolları inşaat siyaseti, hedeflerine ulaşmak için, durmadan başarı ile tatbik olunmaktadır.”* Sözü demiryollarına verdiği önemi açıkça belirtmektedir. (ÇOLAK, 2013, s. 350). Demiryolları, ekonomik açıdan ise; hammaddeyi fabrikalara, fabrikalardan çıkan sınai ürünü ise tüketim merkezlerine ulaştırmada önemli rol oynar. Bu anlamda demiryolları, milli iktisadımızın gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Hem korumacılık döneminde hem de sanayinin daha geniş boyutlara ulaştığı devletçilik döneminde, sanayiye gerekli olan hammaddenin fabrikalara ulaşmasını, fabrikalardan çıkan ürünlerin ise pazarlara ulaşmasını sağlamıştır. Doğu-Batı arasında da siyasi birliği sağlamak ve ülke

savunmasını kolaylaştırmak amacı da barındırmaktadır. “*Demiryollarımız 1854 kilometreyi buluyor. Nafia Vekili Recep B. Bir senede yapılacak hatlar hakkında izahat verdi*” (Cumhuriyet, 21 Ağustos 1930).

Bayındırlık hizmetleri arasında büyük sermayeye ihtiyaç duyan demiryolları yapımında ve millileştirilmesinde; genel siyasetinde yabancı sermayeye karşı olan hükümet, demiryolları siyasetinde, milli sermaye ve milli teşebbüsle kurulması mümkün olmadığından istisna uygulamıştır. (AVCI, 2014, s. 47).

“*Demiryol faaliyeti-Almanlar 20 milyonluk malzeme teklif ediyor. 20 Temmuzda Sivas, Kânunuevvel Kütahya, Balıkesir ve Çankırı hatları açılacak*” (Cumhuriyet, 14 Temmuz 1930).

“*Sivas’a ilk tren bugün işleyecektir. Ray tefrişatı dün bitti, ilk tren bugün Kayseri’den Sivas’a gidecektir.*” (Cumhuriyet, 20 Temmuz 1930).

“*ALMAN GURUBU İLE MÜZAKERE BİTTİ. 20 milyonluk malzeme istikrazı mukavelesi bugün imzalanacak*” (Cumhuriyet, 27 Temmuz 1930).

“*8 milyon İngiliz liralık bir istikraz için temas başladı... teklifata göre devlet demiryollarında kullanılacak bilcümle malzeme bu grup müessesatından alınacak ve ödeme mukavelenin imzasından beş sene sonra başlayacaktır.*” (Cumhuriyet, 10 Temmuz 1930)

“*Anadolu hattı taksitleri muntazam veriliyor. Jülyüs Berger şirketi Kütahya- Balıkesir hattını ikmal etmek üzeredir.*” (Cumhuriyet, 17 Teşrinisani 1930). Julius Berger şirketi 1927’de yapılan sözleşmeye göre; üç yılda Kütahya-Balıkesir hattını, üç buçuk yılda Ulukışla-Boğazköprü hattını inşa edecektir. Julius şirketi, götürü işlerde %15, emaneten yaptırılacak işlerde %25 ve ray, lokomotif, travers ve vagon siparişlerinde %7,5 kar alacaktır. (YILDIRIM, 1999, s. 621)

Demiryolu inşaatları, 1927’den sonra hızlanmaya başlamıştır. 1927-1931 yılları arasında demiryolları ödenekleri oldukça artmış fakat buhranın etkisiyle sonraki yıllarda ödenekler azalmaya başlamıştır. 1930 yılında bütçenin %12,57’si demiryollarına ayrılırken, 1932 yılında krizin etkisiyle oran %4,14’e düşmüştür. (YILDIRIM, 1999, s. 609).

Korumacılık dönemi yıllarında; Kayseri-Şarkışla, Tavşanlı-Değirmisaz, Filyos-Balıksık, Şarkışla-Sivas, Zile-Kunduz, Değirmisaz-Balıkesir, Gölbaşı-Malatya, Irmak-Çankırı, Malatya-Fırat, Kunduz-Yıldız, Ulukışla-Niğde hatları devlet tarafından inşa edilen demiryolu hatlarıdır. Bu hatlara ek olarak Mudanya-Bursa hattı yabancı işletmeden satın alınarak millileştirilmiştir. (SEZER, 2010, s. 133-134)

Bu yıllarda önem arz eden bir başka husus ise “Demiryolları Mecmuası” olmuştur. Dergi, Mart 1925’te yayın hayatına başlamış ve 1998’e kadar isim değişiklikleriyle de olsa yayın hayatına devam etmiştir. Demiryollarının idari, ekonomik, mesleki yönlerden ele almış ve demiryollarının önemini dile getirme, halka tanıtmaya görevlerini üstlenmiştir. (KÜÇÜK, 2015, s. 350)

“*Demiryolları Mecmuası*” bilhassa *Türk Demiryollarının tekâmülüne muktezi bilcümle malumât-ı fennîyeyi ihtiva etmekle beraber, sair memâlikte mevcut demiryolları hakkında da fennî, idarî, malî, iktisadî ve ihşâî tafsilat itâ edecek ve bu suretle şimendifercilik mesleği ve teferruât-ı fennîyesi hakkında mükemmel ve etraflı malûmata dest-res olunabilecektir.*” (Demiryolları Mecmuası, 1925: 1). (KÜÇÜK, 2015, s. 350)

Serbest Cumhuriyet Fırkası

“*Yeni bir siyasi fırka teşekkül ediyor. Paris Sefiri Fethi Bey Halk Fırkasından ayrılıp başka bir programla yeni bir fırka yapacak*” (Cumhuriyet, 9 Ağustos 1930)

1929 Buhranıyla birlikte karma ekonomi modelinde liberal politikaların yerini devletçi politikalar almıştır. Krizin etkisiyle ani kimlik değişikliğinden, devletin iktisadi alanda çok fazla baskın

olmasından tedirgin olan Mustafa Kemal Atatürk, Mecliste liberal ekonomi görüşünde muhalefetin bulunmasının Türkiye iktisadı için daha faydalı olacağını düşünmüştür. Devletçi politikaları yürüten ve devletçi görüşü benimseyen Başvekil İsmet İnönü'nün karşısına Fethi Okyar'ı çıkartarak denge sistemi oluşturmak istemiştir. (ERGUN, 2014, s. 841)

“Yeni lider, her şeyden evvel müzmin hale gelen iktisat buhranına çare bulacağız, Mecliste hükümeti açıkça tenkit edeceğiz diyor.” (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1930)

“İsmet Paşa Hazretleri'nin beyanatından “biz noktai nazarlarımızı ve yaptıklarımızı bilerek ve inanarak takip eden adamlarız. Fethi Bey'in teşebbüsünü sevinçle karşılarım.”” (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1930)

Serbest Cumhuriyet Fırkası muhalefetini hükümetin devletçi politikalarına yapmıştır. Bu politikalara muhalefet etmesinin üç temel unsuru vardır; vergilerin çok yüksek olması ve vergi gelirlerinin masraflı yatırımlara kullanılması, hükümetin yabancı ekonomi uzmanlarının verdiği tavsiyeleri pek dikkate almaması ve ihraç edilen mahsullere devletin gereken desteği vermemesi. (ERGUN, 2014, s. 839). Serbest Cumhuriyet Fırkasının vergi gelirlerinin masraflı yatırımlara kullanılmasını muhalefet ederken asıl kast ettiği alan demiryollarıdır. Fethi Bey demiryolları inşaatının bütçeye çok yük olduğunu, bu işin yabancı sermayeyle yapılması gerektiğini, maliyetini bir döneme değil dönemlere yaymak gerektiğini belirtmiştir. (YILDIRIM, 1999, s. 606)

“Fethi Bey'in yeni beyanatu: münakaşalarımızı, tenkitlerimizi millet kürsüsünden yapacağız. Vergiler tahammülün fevkindedir, birçok kimseler bu yüzden hapishaneye giriyor. Memlekette fuzuli israfat çoktur. Bununla mücadele edeceğim.” (Cumhuriyet, 15 Ağustos 1930)

“Şimendifer Siyaseti... (Fethi Bey) Açıkça söyleyeyim ki, bu memlekette şimendifer yapılmasın diyen yoktur, şimendifer yapılmalıdır. Lakin fazla masraflar kısaltulmalı, mali iktidarımızdan fazlaya geçilmelidir. Bilhassa masrafları, bugünkü hatlardan istifade edecek müstakbel nesillere taksim ve tahmil etmek vasıtalarını aramak lazımdır.” (Cumhuriyet, 15 Ağustos 1930)

Başvekil İsmet İnönü, Fethi Okyar'ın yukarıdaki konuşması üzerine 30 Ağustos 1930'da, Ankara-Sivas demiryolu hattının açılışında cevaben; ulaşımın halk için yıllardan beri sorun teşkil ettiğini, demiryollarının milli bağımsızlık ve istikbal meselesi olduğunu, bir gün bile gecikmenin hata olacağından bahsetmiştir. Meydanlardaki siyasi tartışmalar Mustafa Kemal Atatürk'ün ise hoşuna gitmiştir. (YILDIRIM, 1999, s. 606) *“Gazi Hazretlerinin cevabı: “serbest münakaşa benim gençliğimden beri âşık ve taraftar olduğum bir sistemdir.”*” (Cumhuriyet, 12 Ağustos 1930)

Serbest Cumhuriyet Fırkasının ekonomi alanındaki muhalif söylemleri, İsmet İnönü tarafından pek kabul edilmese de, bu söylemler hükümet kanadında değişikliklere yol açmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkasının muhalefeti sonucu önce kabine değişmiş, daha sonra vergilerde indirimle gidilmiştir. *“YENİ KABİNE İŞ BAŞINDA”* (Cumhuriyet, 28 Eylül 1930). *“Ciddi ve samimi itizarlarına rağmen Gazi Hazretlerinin ısrarları ile tekrar Başvekâleti deruhte ederek yeni hükümeti teşkil eden İsmet Paşa”* (Cumhuriyet, 28 Eylül 1930). İsmet İnönü'nün kabinesinde; Nafia Vekili, İktisat Vekili, Adliye Vekili ve Maarif Vekili değişmiştir. Kabinedeki bu değişikliklerin ardından vergilerde ıslaha gidilmiştir. Vergilerdeki indirime gidilmesinde en büyük rolü muhalefet partisi Serbest Cumhuriyet Fırkası oynamaktadır. *“VERGİLER İNDİRİLİYOR. Halk fırkası gurubunda vergilerde yapılacak tadilat ve Maliye Vekilinin beyanatu “vergiler adamakıllı ıslah ediliyor, küçük memurların takdir hakkı refediliyor, halkın şikâyetlerine meydan vermeyecek usuller vazolunuyor.”*” (Cumhuriyet, 30 Eylül 1930).

Fakat çok partili sistem denemesi fazla uzun süre ayakta kalamamıştır. 15 Teşrinisani (Kasım) 1930'da, seçim sonrası mecliste yaşanan hararetli tartışmalar Serbest Cumhuriyet Fırkasını fesih yoluna götürmüştür. Fethi Bey yapılan seçimlerde kendi partisine haksızlık yapıldığını öne sürmüş ve sert bir konuşma yapmıştır. (BARIŞ, 2010, s. 85)

“(…) Bütün şehir ve kasabalarda bu ane değin hiçbir intihaba iştirak etmemiş binlerce vatandaş bu defa rey vermek hakkını kullanmak için saatlerce, günlerce sandık başına gelme fırsatını beklediler. Vakıa bunların birçoğları “defterde ismi yok” cevabını aldıkları için meyus ve münfeli geri döndüler.” (Cumhuriyet, 16 Teşrinisani 1930). Bu tartışmalardan sonra ertesi gün Fethi Bey partinin kapatılmasını lüzum görmüş ve fesih bildirisini yayınlamıştır. “SERBEST FIRKA DAĞILDI! (Cumhuriyet, 17 Teşrinisani 1930)

“Serbest Fırka Feshedildi. Merkez hey’eti Fırkanın infisahına karar verdi. Karar Reis-i Cumhur hazretlerine arz edildi, gece hükümete de bildirildi” (Cumhuriyet, 17 Teşrinisani 1930)

“Serbest Fırka kendi erkânının beceriksizliğine kurban gitti! Fethi Bey, atiyen Gazi Hazretleri ile siyasi sahada karşı karşıya gelmemek maksadile fırkayı feshettiğini söylüyor” (Cumhuriyet, 18 Teşrinisani 1930)

Böylece, Serbest Cumhuriyet Fırkasının 99 günlük siyasi hayatı son bulmuştur. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasından sonra ikinci kez çok partili hayata geçmek isteyen Türkiye Cumhuriyeti, bir kez daha çok partili siyasi hayata hazır olmadığını göstermiştir. Fakat Serbest Cumhuriyet Fırkası kısa bir süre siyasi sahnede kalmış olsa dahi hükümetin iktisat politikalarını etkilemeyi başarmıştır. Vergilerde yeni düzenleme yapılması, kabinedeki değişiklikler ve kamu yatırımlarına kaynak yaratma stratejilerini etkilemiştir. İsmet İnönü hükümeti üzerinde 99 günlük check and balances (denge mekanizması) görevi görmüştür.

Vergi Politikaları

1929 Ekonomik Kriz birçok dünya ülkesini etkilemiş, ülkemizin maliyesi de zor duruma sokmuştur. Liberal politikaların yerini devletçi politikalar alınca, devlet ekonomisi daha çok kaynağa ihtiyaç duymaya başlamıştır. Halkın ekonomik durumu yüksek vergileri kaldıramayacak düzeyde olduğu için, kaynak sorununa başka çareler aranmış, bu durum yeni, sistemli ve bilimsel bir vergi sistemi yapılmasını engellemiştir. Genellikle mevcut vergilerde değişiklikler yapılmış ve bu vergilere ek olarak yeni vergiler çıkarılmıştır, vergi yükü genellikle ücretlilere yüklenmiştir. (SARAÇOĞLU, 2009, s. 134)

“Oktruva-Fabrikalara üç gün mühlet verildi. Fabrikatörler bu vaziyet karşısında esasen kapanmağa mahkûm olan fabrikalarımızı kendimiz kapatacağız.” (Cumhuriyet, 2 Mayıs 1930). Oktruva vergisi şehirlere dışardan giren mallardan, Şehremaneti’nin aldığı vergidir. Birçok fabrika için büyük yük teşkil etmektedir.

Kazanç vergisi; ticaret ve sanat ile gelir elde edenleri konu edinecek şekilde modernize edilmiştir. Kazanç vergisinin geliştirilmesinde; aşar vergisinin kaldırılması, Osmanlı Devleti’nden kalan borçlar, yabancı şirketlerin millileştirilmesi büyük rol oynamıştır. (SARAÇOĞLU, 2009, s. 134) “Maliye müsteşarının beyanatı- Kazanç vergisi vaziyeti hazıraya göre tadil edilecek” (Cumhuriyet, 10 Kânunusani 1930). “Kazanç Vergisi Kira Üzerinden Alınmalı- Köylünün şikâyet ettiği vergiler-tahsildar meselesi- Yol vergisi” (Cumhuriyet, 22 Teşrinisani 1930). Cumhuriyet Gazetesi 22 Teşrinisani 1930 yılında vergiler üzerine bir anket düzenlemiş, vatandaşa iki soru sormuştur: “Hangi vergiler ağırdır, cibayet tarzından şikâyet ettiğiniz vergiler hangileridir?” (Cumhuriyet, 22 Teşrinisani 1930). Gelen şikâyetler genellikle kazanç vergisi ve yol vergisi üzerine olmuştur. “dükkân kirası üzerinden kazanç vergisi tarhı doğru değildir” (Cumhuriyet, 22 Teşrinisani 1930). Esnaftan kazanç vergisi dükkân kirası üzerinden alınmaktadır, fakat esnaf bu durumdan şikâyet etmektedir. Belli bir muhitte olan dükkânların kiralari aynı olabilir fakat bir bakkalla bir kırtasiye ya da berber aynı geliri elde edememektedir, fakat aynı miktarda kazanç vergisi ödemektedir. Esnaf bu durumun adaletsiz olduğunu düşünmüştür. Vergi sistemindeki bu bozukluk olan vergi üzerinde değişiklik yapıp yeni sistemli ve bilimsel bir vergi yapılmamasından kaynaklanmaktadır.

“Yol vergisi fakir zengin için müsavidir. Ayda binlerce lira kazanan tacir ile bir rençber aynı seviyede mükelleftirler” (Cumhuriyet, 22 Teşrinisani 1930). Halk yol vergisinde farklı gelir grubundaki kişilerin aynı miktarda vergi ödemesine karşı çıkmaktadır.

“Arazi vergisi, aşar vergisine rahmet okutacak kadar ağırdır”(Cumhuriyet, 27 Teşrinisani 1930). *“...biraz fazla arazisi olanlar için bu vergi aşara bile rahmet okutacak derecede ağırdır. Çünkü rençber aşar vergisini ekebildiği arazi ve mahsul nispetinde verirdi. Yeni tahrir ise bütün arazi ekilmiş ve mahsul idrak edilmişçesine yapılan bir tahmine müstenittir...”* (Cumhuriyet, 27 Teşrinisani 1930).

Vergiler halka ağır geldiği için Serbest Cumhuriyet Fırkasının da muhalefeti sayesinde 1930 yılının sonlarına doğru düzenlemeye gidilmiştir. *“VERGİLER İNDİRİLİYOR”*(Cumhuriyet, 30 Eylül 1930). 1931 yılına Türkiye vergilerde yapılacak çalışmalarla girmiştir. *“Vergilerde yapılacak tadilat projeleri. Dâhilde imal olunan eşyadan muamele vergisi alınmayacaktır.”* (Cumhuriyet, 2 Kânunusani 1931). Yeni yapılan bu düzenleme hem yerli üreticinin yükünü hafifletmiş hem de yerli üretime teşvik niteliği taşımaktadır. *“Kazanç vergisinin yeni şekline göre serbest mülkler ashabı derecesine göre ayrılmakta avukatlar, ressamalar, küçük seyyar esnaftan alınan vergiler bu sınıfların lehine olarak tadil olunmaktadır.”* (Cumhuriyet, 2 Kânunusani 1931). Kazanç vergisinin yanı sıra muamele vergisinde de değişiklikler yapılmıştır. 1927 yılından beri yürürlükte bulunan muamele vergisi, üretimden satışa kadar belli aşamalarda mal ve hizmet fiyatları üzerinden alınmaktadır. (SARAÇOĞLU, 2009, s. 135) *“Zeytinyağı, pamuk, un ve fındıktan muamele vergisi kaldırılıyor. Vergiden muaf ithalat eşyasının dâhilde imal olunan maddeleri de istisna ediliyor”* (Cumhuriyet, 3 Mart 1931). *“Fabrikatörlere müjde- muamele vergisinin son aldığı şekil-memlekette mevcut 500 fabrikanın 400ü vergiden istisna ediliyor”* (Cumhuriyet, 8 Mart 1931). Hükümet yeni yapılan vergi düzenlemeleriyle yerli sanayiciyi korumayı hedeflemiştir.

Fakat yapılan bu düzenlemelerin hepsi vergilerde indirim şeklinde olmamıştır. Yeni vergiler ve mevcut vergilerde artışa da gidilmiştir. *“YENİ VERGİ BU AYDAN İTİBAREN MER'İYE GİRDİ- Büyük Millet Meclisi dün hararetli müzakerelerden sonra, yeni vergi layihasını, İktisadi Buhran Vergisi unvanı altında ve 215 reyle müttefikan kabul etti”* (Cumhuriyet, 1 Kânunuevvel 1931). Ekonomik buhran sebep gösterilerek yeni vergi geliri elde edilmeye çalışılmıştır. 1931 yılında yürürlüğe giren İktisadi Buhran Vergisi, Kazanç Vergisine ek olarak ücretli kesimden alınan %12 ve %24 arasında oranları değişen, artan oranlı vergidir. (YILMAZER & YÜKSEL, 2019, s. 88) *“Yeni verginin yalnız maaş sahiplerine değil, umuma teşmili talep edildi!”* (Cumhuriyet, 1 Kânunuevvel 1931). 30 liradan veya daha düşük maaşa çalışanlar, tarım işçileri ve rençberler bu vergiden muaf tutulmuşlardır. İktisadi Buhran Vergisi'nin sadece ücretli ve maaşlı olanlara yüklenmesinin adaletli olmadığı kanaati sebebiyle Bina Vergisi'ne 1 Haziran 1932 tarihinde Buhran Vergisi zammı yapılmıştır. (SARAÇOĞLU, 2009, s. 136)

Büyük Buhran'ın etkileri, sağlam mali önlemler yerine sıklıkla başvurulmuş basit önlemlere başvurulması şeklinde yansımaktadır. Bu önlemlerden birisi de Muvazene Vergisi'dir. 1932 yılında yürürlüğe giren bu vergi, mevcut vergilere zam yapılmasının ekonomik hayata zarar vereceği düşüncesi nedeniyle uygulamaya girmiştir. İstihkak ve tediyeelerden İktisadi Buhran ve Kazanç vergileri çıkarıldıktan sonra %10 oranında alınan vergidir. *“Maaş, ücret, tahsisat, ikramiye, muhassasatı zatiye namlar ile umumi, hususi ve mülhak belediye bütçesindeki tediyeelerden ve müessesat ve ticaretanelerin aynı namdaki tediyeatından umumi ve müsavî olarak yüzde on muvakkat muvazene vergisi alınır denmektedir”* (Cumhuriyet, 13 Nisan 1932).

“Encümen muvazene vergisi layihasını tetkik ederken 15 liraya kadar maaş ve ücret alanların vergiden istisnasını kabul etmiştir” (Cumhuriyet, 1 Mayıs 1932).

“Muamele vergisi yüzde 10a çıkıyor, Buhran vergisi aynı nispette kalacak” (Cumhuriyet, 13 Nisan 1932).

“MALİYE ENCÜMENİ NAKLİYAT VERGİSİNİ REDDETTİ” (Cumhuriyet, 1 Mayıs 1932).

Tarım Politikaları

Türkiye ekonomisi, cumhuriyetin ilk yıllarında büyük ölçüde tarıma dayalıydı. Ülke nüfusunun %80'i geçimini tarım sektöründen sağlamaktaydı. Türkiye'nin dünya piyasasında mamul malları ithal etmesi, tarım ve madencilik ürünlerini ithal etmesi hükümeti rahatsız etmiş ve sanayileşme yolunda adımlar atmaya başlatmıştır. Bu durumda tarım sektörünü ikinci plana itmiştir. (VARLI, 2012, s. 116)

"Mahsul bol fakat %60 faiz çiftçiyi kasıp kavuruyor. Ziraat Bankası merasimperest, Osmanlı Bankası ise krediyi çok tahdit etti." (Cumhuriyet, 21 Mayıs 1930).

1930-1932 yılları arasında devlet, tam olarak devletçi sanayileşmeye geçmediği fakat bunun hazırlıklarını yaptığı, mevcut durumu koruma yönünde adımların atıldığı yıllardır. Tarım sektörü hala ülke ekonomisinde büyük rol oynamaktadır. Devlet, Ziraat Bankası eliyle tarım sektörünü korumaya çalışmıştır. *"Çiftçiye Müjde! Ziraat Bankası ikrazatı, köylünün ayağına gidilerek yapılacaktır."* (Cumhuriyet, 1 Haziran 1930). İktisat Vekâlet'inin yeni kanun tasarısına göre köylünün kredi almak için şehre gitmesine gerek kalmayacak, köylere memur gönderilecektir. Buna ek olarak hükümet, çiftçiye tarım araçları yardımı yapmıştır. *"Bravo iktisat vekâletine! Köylüye 2 milyon liralık pulluk tevzi edilecek"* (Cumhuriyet, 3 Haziran 1930).

Fakat 1929 Ekonomik Krizi tarım ürünlerinde fiyatların düşmesine yol açmış ve tarım sektörünü sekteye uğratmıştır. (BORATAV, 2003) *"Pamuk ihracatı bu sene geçen seneden daha azdır"* (Cumhuriyet, 18 Teşrinisani 1930). *"...buna göre Mersin Limanından son bir ay zarfında 1 milyon 344 bin 886 kıymetinde 200 kiloluk 18 bin 338 balya safı pamuk ihraç edilmiştir. Geçen sene aynı ayda 3 bin balya noksan ile 15 bin 519 balya ihraç edilmiş ise de mukabilinde bu seneki yarım milyon lira kadar fazla olarak memlekete 1 milyon 881 bin 535 lira girmişti. Bu menfi ve makûs netice bu sene pamuk fiatlarının geçen seneden yüzde 40 düşük olmasından tevellüt etmiştir."* (Cumhuriyet, 18 Teşrinisani 1930).

1930 yılı tarım ürünlerinde fiyatların düşmesine rağmen ülke ekonomisinde tarım sektörünün büyük rol oynadığı yıldır. *"Fındıklarımız, 1930'da 16 milyon küsur lira getirdi"* (Cumhuriyet, 1 Kânunusani 1930). *"1930'da hiç buğday ithal etmedik. Geçen sene 150 bin 917 ton buğday ihraç edildi."* (Cumhuriyet, 2 Şubat 1931).

Fakat tarım ürünlerinde mahsulün bol olmasına rağmen düşen fiyatlar çiftçinin şevkini kırmıştır. Bunun etkileri 1931-1932 yıllarına yansımıştır. Etkileri kırmak, fiyatları tekrar istenilen seviyelere getirebilmek için yeni önlemler arayışına girilmiştir. Özellikle buğday fiyatlarındaki düşüş ekonomide büyük etkilere yol açmıştır. *"Çiftçiyi koruma- Yeni kanun alakadarları memnun etti... Zahire borsasında da bu haber memnuniyeti celbetmiştir. Fiatler çok düşük olduğu cihetle piyasada kimse fazla mal almamaktadır."* (Cumhuriyet, 2 Temmuz 1931)

"Buğday ziraatini behemehâl kurtarmalıyız" (Cumhuriyet, 17 Temmuz 1931). Cumhuriyet Gazetesi Başmuharriri olan Yunus Nadi Bey'in yazdığı bu makalede; tarımın özellikle de buğdayın ülke ekonomisinin bel kemiği olduğunu vurgulanmış. Buğday fiyatlarının düşük olmasına çare üretmeye çalışılmıştır. Yunus Nadi Bey şehirlerde ekmek fiyatlarının çok düşük olduğunu, ekmeğe yapılacak 4-5 kuruşluk zammın buğday fiyatlarına da etki edeceğini, artıracağını dile getirmiştir.

"Hiç te mi tedbir almayalım? Köylüye 10 kuruşa mal olan buğdayı 5'e yemek onun alın terini yemektir! Buğday mes'elesinde söylediklerimiz yanlış anlaşılıyor. Biz buğdayı kıymetlendirelim diyoruz. Şimdiki fiat köylüyü tahrip ettiği kadar hazineyi de tahrip ediyor. Eğer tedbir almazsak ekmeği 12 kuruşa da değil, hatta 14-15 kuruşa yemeğe mecbur kalacağız." (Cumhuriyet, 9 Mart 1932).

"Elbette tedbir lazım! Bu sene köylü mahsulünü maliyet fiatının nisfindan daha aşağı satmıştır." (Cumhuriyet, 9 Mart 1932).

Buhranın etkisi tarım ürünlerinde en çok buğdayda hissedilmiştir, fakat bütün tarım ürünlerini etkilemiştir. “*Arpalarımıza mahreç bulmak lazımdır! Harpten evvel 115,000,000 kiloya varan ihracat bugün 10,5 milyondur.*” (Cumhuriyet, 12 Teşrinisani 1931).

İktisat Vekâleti bu fiyat düşüşlerine tedbir olarak, çiftçinin vergi borçlarını Ziraat Bankası’na buğdayla ödeme yapılabileceğini söylemiştir. Ziraat Bankası ise bu topladığı buğdayları ihraç edeceğini belirtmiştir. “*İktisat Vekili aldığı tedbirleri izah ediyor. Ziraat Bankası köylülerden alacağı buğdayı hariçte satacaktır*” (Cumhuriyet, 6 Ağustos 1931).

Kaynak Yaratma Sorunu

1930’lu yılların başlarında Büyük Buhran’ın etkilerinin kısmen azalmaya başlamış, diğer yandan da uluslararası alanda kampaşmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. İtalya ve Almanya’nın başını çektiği revizyonist kampa karşı; İngiltere ve Fransa’nın başını çektiği statükocu kampa ortaya çıkmıştır. Avrupa’da revizyonist devletlerin güçlenmesiyle, statükocu devletler coğrafi konumundan dolayı Türkiye’yi yanlarına çekmek istemişlerdir. Türkiye statükocu kanatla yakınlaşmış fakat iki kanatla da ticari ilişkilerini sürdürmüştür. (ORAN, İLETİŞİM YAYINLARI, s. 271)

“*Türk Milletinden Dost Rus Milletine Selam!*” (Cumhuriyet, 24 Nisan 1932).

“*Kemalist Türkiye’den Faşist İtalya’ya Selam!*” (Cumhuriyet, 22 Mayıs 1932).

Türkiye, İtalya’yı Akdeniz Sorunundan dolayı tehdit olarak algılıyordu fakat bir yandan da ticaret anlaşmaları devam ediyordu. 1930’dan sonra ticari anlaşmalarda düşüşler yaşansa da yine de tamamen bitmemiştir. (ORAN, İLETİŞİM YAYINLARI, s. 294) “*Başvekil bu sabah şehrimizden geçerek İtalya’ya gidiyor*” (Cumhuriyet, 22 Mayıs 1932). İsmet İnönü bu tarihte İtalya’ya ziyarete gitmiştir. Ziyaretinin iki amacı vardır. Birinci Akdeniz Sorununu çözmek, ikinci ise sanayileşme için kaynak sağlamak. Akdeniz Sorunu 4 Kasım 1932’de Ankara’da imzalanan sözleşme ile barış sağlanmıştır. Kaynak sorunu içinse İtalya Türkiye’ye 30 milyon liralık kredi açmıştır.

“*İtalya bize 30 milyonluk kredi açıyor, bunun üçte biri nakden verilecek*” (Cumhuriyet, 1 Haziran 1932).

“*İtalya fazla Türk yumurtası almak için tüccarlarımızı teşvik ediyor*” (Cumhuriyet, 16 Haziran 1932).

Türkiye İtalya arasında ticaretin yüksek seyretmesinin nedeni Türkiye’den ayrılan Rum tüccarların İtalya’nın Trieste bölgesine yerleşmeleri ve buradan eski bağlantılarını kullanarak ticarete devam etmeleridir. Ayrıca Çukurova pamuk ihracatının çoğu da İtalya’ya bağlıdır. (ORAN, İLETİŞİM YAYINLARI, s. 294)

Bu yıllarda Sovyetler ile ilişkilerimizi İsmet Paşa’nın 1932 yılının 25 Nisan-10 Mayıs arasında SSCB ziyareti belirleyici olmuştur. (ORAN, İLETİŞİM YAYINLARI, s. 319) “*Başvekil İsmet Paşa bugün gidiyor*” (Cumhuriyet, 24 Nisan 1934). On beş günlük bu uzun ziyaretin iki önemli sebebi vardır. Türkiye Milletler Cemiyeti’ne girmek istediğini Rusya’ya kabul ettirmek istemiştir ve Rusya’dan fon sağlayabilmek istemektedir. Ziyaret Türkiye açısından iyi geçmiş iki hedefinde de başarılı olmuştur. 18 Temmuz’da Türkiye, Milletler Cemiyeti’ne girmiştir. “*BUGÜN MERASİMLE CEMİYETİ AKVAMA GİRİYORUZ*” (Cumhuriyet, 18 Temmuz 1932). Bu ziyarette devletçi sanayileşme yolunda büyük adımlar atılmıştır. Rusya, Türkiye’ye 8.000.000 dolar kredi açmış, açtığı kredi faizsiz ve 20 yıl içerisinde tarım ürünleriyle ödemelidir. (ORAN, İLETİŞİM YAYINLARI, s. 319) “*RUSYA BİZE 16 MİLYON LİRALIK KREDİ AÇIYOR- Rusya’nın bize vereceği para faizsizdir, 20 senede emtea ile ödenecektir*” (Cumhuriyet, 8 Mayıs 1932).

SSCB’nin Türkiye’ye vermeyi kabul ettiği bu kredi çok önemlidir. Ekonomide devletçi modeli benimseyen Türkiye’nin, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlamasında Sovyet uzmanların büyük desteği olmuştur, ayrıca Rusya kurulacak fabrikalara alet ve teknoloji yardımı da yapmıştır. Çok daha

önemlisi Rusya'nın verdiği kredi, 1930'lu yılların ikinci yarısında Almanya ve İngiltere'nin vereceği kredilere örnek teşkil etmiştir. (ORAN, İLETİŞİM YAYINLARI, s. 320) *“Beş Senelik İktisadi Bir Program Hazırlanıyor”* (Cumhuriyet, 6 Haziran 1932).

“Rusya'dan gelen alat.. Traktör ve tanklar Haydarpaşa'dan hususi trenle Ankara'ya yollandı” (Cumhuriyet, 12 Haziran 1932).

“Şehrimize gelen Rus heyeti ne yapacak? Evveleminde muhit, mevaddı iptidaiye ve nakil şeraiti tetkik edecekler” (Cumhuriyet, 14 Ağustos 1930). Rusya'dan gelen uzmanlar fabrikaların yerini tespit etmiş, planını kurmuşlardır.

“Rusya'dan gelen ziraat ve fen mütehassısları... Mütehassıslar makineleri kurup işlettikten sonra avdet edecekler” (Cumhuriyet, 11 Haziran 1932).

Devletçilik-Şahsi Teşebbüs

Tüm Dünya Devletleri Büyük Buhrandan etkilenmişken Sovyetler Birliği çok az etkilenmiş hatta krizden daha güçlü bir şekilde çıkmıştır. Bu durum diğer ülkelerin dikkatlerini SSCB üzerine çekmesine neden olmuş ve Sovyetler Birliği'nin planlı ekonomi anlayışından etkilenmelerine neden olmuştur. Planlı ekonomiden etkilenen ülkeler arasında ilk sırada Türkiye gelmektedir. Türkiye, Sovyetler Birliğinden sonra beş yıllık plan yapan ikinci ülkedir. Planlı ekonomi anlayışı tüm dünyada olduğu gibi ülke içinde de büyük yankı oluşturmıştır. Bu anlayışı en çok benimseyen ve savunan, kendilerini Marksist olarak tanımlayan, Sovyetler Birliğinde eğitim almış kişilerden oluşan “Kadro Hareketidir.” Türkiye’de bağımsız ekonomi sağlanması için sanayileşmenin şart olduğunu savunan Kadrocular, sanayileşmenin devlet eliyle ve sınıfsal ayrıma neden olmayacak şekilde olması gerektiğini dile getirmişlerdir. (ŞİMŞEK, 2016, s. 11)

Devletçilik ve şahsi teşebbüs tartışmalarının devletçilik kanadını Kadro Hareketi oluştururken, şahsi teşebbüs kanadını ise İş Bankası oluşturmıştır. 1932 yılında birçok devletçi sanayileşme yönünde adımların atılmasını aşırı olarak karşılayan İş Bankası grubu, Mustafa Kemal Atatürk’ü ikna ederek (İsmet İnönü istememesine rağmen) Mustafa Şeref Bey yerine İktisat Vekâletine Celal Bayar’ın getirilmesini sağlamışlardır. (BORATAV, 2003, s. 68). *“İş Bankası umumi müdürü Celal B. İktisat Vekâletini deruhde ediyor”* (Cumhuriyet, 8 Eylül 1932). Celal Bayar’ın İktisat Vekâletine getirilmesindeki amaç, iş çevrelerini teskin etmektir. Devletçi politikaların aşırılıklarını önlemek için göreve başlanmıştır. Fakat bu önlemler asla 1932 öncesine dönüş gibi olmayacaktır. (BORATAV, 2003, s. 68) *“İktisat Vekili Celal Bey iş sahasındaki müşkülâtı kaldırdığı için tebrik edildi...”* (Cumhuriyet, 30 Teşrinisani 1932).

Bu iki farklı ekonomi görüşünü benimseyen grup arasında sık sık sert ve gergin tartışmalar meydana gelmiştir. İş Bankası grubu sürekli Mustafa Kemal Atatürk’e Kadrocuları şikâyetinde bulunurken; Kadrocular da yazılarında İş Bankası grubunu isim de vererek ağır eleştiriler yöneltmişlerdir. Kadrocular, İş Bankası ve devlet desteğiyle gelişen özel teşebbüslerin tekeller kurmasına karşı çıkmışlardır. İş Bankası grubunun Kadro aleyhinde yaptığı propaganda Atatürk’ün görüşlerini etkilemiş ve Kadro Mecmuasının kapatılmasını sağlamıştır. (İlhan, 2011, s. 18-19)

Devletçilik ve şahsi teşebbüs üzerine tartışmalar sadece Kadrocular ve İş Bankası çevresinde değil halk içinde de tartışmalara yol açmıştır. Cumhuriyet Gazetesi bu konuyla ilgili anket dahi açmıştır. *“Sanayi Siyasetimiz Nasıl Olmalıdır? Büyük bir anket açıyoruz. Devlet sanayi, himaye sistemi, halkın devlet sanayiine iştiraki hakkında ne düşünüyorsunuz”* (Cumhuriyet, 19 Eylül 1932). Hatta bu konu üzerine gazetede makaleler yayınlanmıştır. *“Bugün başmakalemizde mevzuu bahsolan Ağaoğlu Ahmet Bey’in Devletçilik ve Fertçilik hakkındaki çok dikkate şayan makalelerini Pazar gününden itibaren derce başlayacağız”* (Cumhuriyet, 11 Teşrinisani 1932).

Sonuç

Türkiye kuruluşundan itibaren liberal ekonomik politikaları izlerken, Büyük Buhran bu politikalarda değişikliğe yol açmıştır. Birçok devlet ekonomisi Buhrandan olumsuz etkilenirken, Sovyetler Birliği'nin bu krizden güçlü olarak çıkması dikkatleri, devlet planlı ekonomi politikalarına toplamıştır. Piyasa ekonomisine olan güven azalmıştır. Türkiye ise bu yıllarda mevcut ekonomik düzeni korumak adına önlemler almaya başlamıştır. Özellikle tarım alanında devlet, Ziraat Bankası aracılığıyla birçok önlem almış, kanunlar çıkarmıştır.

Devletin piyasaya müdahalelerin artması, ekonomi alanında devletin baskın güç olması Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulmasını sağlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk, devletçi politikaları benimseyen İsmet İnönü'nün karşına Fethi Okyar'ı çıkartmış, kontrol mekanizması oluşturmayı hedeflemiştir. Bu hedefinde kısa bir süre başarılı da olmuştur. Fakat Serbest Cumhuriyet Fırkası kısa bir süre sonra parti içerisine gericiler ve komünistler dâhil olduğu nedeniyle kendisini feshetmek zorunda kalmıştır. Fakat Serbest Cumhuriyet Fırkasının kapanmasıyla bu tartışmalar son bulmamış, sonraki yıllarda halk içinde de yankı uyandıran Kadrocular ve İş Bankası grubunun tartışmaları gündem olmuştur.

1932 yılında sanayileşmeyi, bağımsızlık meselesi olarak gören Türkiye'nin, Sovyetler Birliği'nden gelen uzmanlarla beraber çalışmalara başlaması ve sanayi planı yapılacağını duyurulması, bu tartışmaları daha da alevlendirmiştir. İş Bankası grubunun telkinleriyle Celal Bayar'ın iktisat vekilliğine getirilmesiyle, devletçi politikaların aşırıya kaçan yönleri giderilmek istenmiştir. Fakat Celal Bayar'ın İktisat Vekili olması asla eski liberal politikalara dönüleceği anlamına gelmemektedir. Türkiye, sanayileşme hedefine yalnızca devlet sayesinde ulaşabileceğini, özel sektörün bunun altından kalkamayacağını düşünmüş ve iktisat politikalarını bu yönde belirlemiştir.

Kaynakça

- AVCI, M. (2014). ATATÜRK DÖNEMİ DEMİRYOLU POLİTİKASI. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 39-58.
- BACAKSIZ, M. A., & UYSAL, S. (2019). TARIMSAL KALKINMADA DEVLETÇİ POLİTİKALARIN ÖNEMİ:TÜRKİYE'DE 1930-1939 DÖNEMİ İÇİN BİR DEĞERLENDİRME. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 19-36.
- BARIŞ, E. (2010). SYASAL BR MUHALEFET DENEMES OLARAK SERBEST CUMHURİYET FIRKASI. *ODÜ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ*, 71-92.
- BORATAV, K. (2003). *TÜRKİYE İKTİSAT TARİHİ 1908-2002*. ANKARA: İMGE KİTABEVİ YAYINLARI.
- Cumhuriyet Gazetesinin 1930-1932 yılları arasındaki sayıları incelenmiştir.
- ÇOLAK, F. (2013). ATATÜRK DÖNEMİ'NDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN ULAŞIM POLİTİKASINA GENEL BİR BAKIŞ. *TURKISH STUDİES*, 345-364.
- DUMAN, D. (1992). MİLLİ İKTİSAT VE TASARRUF CEMİYETİ. *ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ*, 127-141.
- ERGUN, A. Y. (2014). SERBEST CUMHURİYET FIRKASI'NIN KURULUŞU ÜZERİNE "İKTİSADİ" BİR İNCELEME . *BELGİ DERGİSİ*, 837-844.
- EROĞLU, N. (2007). ATATÜRK DÖNEMİ İKTİSAT POLİTİKALRI (1923-1938). *MARMARA ÜNİVERSİTESİ İ.İ.B.F DERGİSİ*, 63-73.
- ERSAL, A. (2015). Karl Müller'in Türkiye'de Bir Merkez Bankası Kurulmasına İlişkin Bir Merkez Bankası Kurulmasına İlişkin. *CUMHURİYET TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ*, 481-508.
- EZER, F. (2010). 1929 EKONOMİK KRİZİ'NİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ. *FIRAT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ*, 427-442.
- İlhan, O. A. (2011). Cumhuriyet İdeolojisinin Oluşmasında Kadro Dergisi ve Kadro Hareketinin Rolü. İstanbul: T. C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Tez).
- KAZDAĞLI, H. (1996). T.C. MERKEZ BANKASININ TARİHÇESİ VE 1934-1938 DÖNEMİNDEKİ PARA POLİTİKASININ VAR YÖNTEMİ İLE ANALİZİ. *H.Ü. İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ*, 23-53.
- KÜÇÜK, S. (2015). ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ BİLİM DERGİLERİNİN VİZYON VE MİSYONLARI. *MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ*, 346-357.
- ORAN, B. (İLETİŞİM YAYINLARI). *TÜRK DIŞ POLİTİKASI CİLT:1*. İSTANBUL: 2001.
- ÖZÇELİK, Ö., & TUNCER, G. (2007). ATATÜRK DÖNEMİ EKONOMİ POLİTİKALARI. *AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ*, 253-266.
- SARAÇOĞLU, F. (2009). 1930-1939 Döneminde Vergi Politikası. *MALİYE DERGİSİ*, 131-149.
- SEZER, Ö. (2010, HAZİRAN). ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE KIRSALIN İFADESİ BAĞLAMINDA DEMİRYOLLARI VE KÖPRÜLER (1930-1945). *İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ-FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ*. İSTANBUL: (YAYIMLANMAMIŞ TEZ).
- SOYAK, H. R. (2014). *ATATÜRK'TEN HATIRALAR*. İSTANBUL: YAPI KREDİ YAYINLARI.

- ŞİMŞEK, O. (2016). TÜRKİYE'NİN PLANLAMA İLE TANIŞMASI: DEVLETÇİLİK DÖNEMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME. *ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ*, 1-21.
- UYSAL, M. A. (2019). TARIMSAL KALKINMADA DEVLETÇİ POLİTİKALARIN ÖNEMİ: TÜRKİYE'DE 1930-1939 DÖNEMİ İÇİN BİR DEĞERLENDİRME. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 19-36.
- VARLI, A. (2012). DEVLETÇİLİK POLİTİKALARININ TARIM KESİMİ ÜZERİNDE ETKİLERİ (1930-1940). *ÖNERİ DERGİSİ*, 113-124.
- YILDIRIM, İ. (1999). CUMHURİYET DÖNEMİ DEMİRYOLU İNŞAATLARININ MALİ KAYNAKLARI VE İLK İÇ BORÇLANIMLAR (1923-1950). *ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ*, 603-626.
- YILMAZER, C. A., & YÜKSEL, C. (2019). TÜRKİYE'DE TEK PARTİ DÖNEMİ VERGİ POLİTİKALARI. *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi*, 82-93.